

Charakterystyka trzech stopni kształcenia (z uwzględnieniem szczegółowych rekomendacji wypływających z Deklaracji Bolońskiej)

Material do dyskusji.

I. Ogólne ustalenia wstępne.

1. Podział studiów wyższych na trzy stopnie i zarazem poziomy kształcenia – chociaż jego ugruntowanie w świadomości społecznej i na rynku pracy będzie wymagało pewnego czasu - jest lepiej dostosowany do współczesnej rzeczywistości niż tradycyjny model jednolitych studiów magisterskich, po których następują studia doktoranckie, ponieważ w aktualnej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej mamy do czynienia z kilkoma istotnymi zjawiskami i procesami. **Po pierwsze**, potrzeba posiadania wykształcenia na poziomie wyższym staje się coraz bardziej powszechna. **Po drugie**, widoczne jest pogłębiające się zróżnicowanie potrzeb dotyczących wiedzy, kompetencji i umiejętności, niezbędnych do pracy w różnych miejscach i na różnych stanowiskach, nawet w ramach jednego zawodu. **Po trzecie**, rynek pracy wymusza konieczność przekwalifikowywania się poprzez zmienianie specjalności, a nawet zawodu. **Po czwarte**, dokonuje się proces gwałtownego rozwoju, pogłębiania i specjalizowania się wiedzy. **Po piąte**, kształtowanie własnej kariery zawodowej nabiera coraz wyraźniej charakteru zindywidualizowanego i mobilnego. **Po szóste**, w szybko zmieniającej się rzeczywistości jest rzeczą zrozumiałą, że studenci chcą współkształtować swoją edukację, a system trzech stopni kształcenia dobrze służy takiej możliwości. **Po siódme**, uczestniczenie w społeczeństwie demokratycznym i wypełnianie większości ról społecznych wymaga lub będzie wymagać nieustannego poszerzania wiedzy i umiejętności.

W tej sytuacji wszystkie trzy stopnie (etapy) kształcenia – licencjacki lub inżynierski, magisterski i doktorancki – ujmować należy jako **częstkowe** i **pośrednie**, ponieważ zdobywanie wiedzy może być kontynuowane po każdym z nich albo w trakcie studiów następnego stopnia, albo studiów podyplomowych i, w różnych formach kształcenia ustawicznego, albo w trakcie kariery akademickiej. W związku z tym każdy stopień studiów wyższych powinien:

- (a) dawać przygotowanie wystarczające z punktu widzenia aktualnych potrzeb pracy zawodowej (*preparation for labour market*) oraz stwarzające możliwość dalszego kształcenia; jednakże w szybko zmieniającej się rzeczywistości, na żadnym poziomie studiowanie nie daje ani pełnej i ostatecznej znajomości studiowanej dyscypliny, ani pełnego i ostatecznego przygotowania zawodowego;
- (b) bazować na efektach kształcenia poziomu wcześniejszego i zawierać nowe elementy (wiedzę, umiejętności, przygotowanie zawodowe);
- (c) być otwarty na możliwość kontynuowania studiów w ramach tego samego lub innego kierunku (dyscypliny naukowej);

(d) dawać studiującemu możliwość rozszerzania zakresu swoich studiów stosownie do własnych potrzeb i zamierzeń zawodowych (*personal development*);

(e) przygotowywać do aktywnego uczestniczenia w demokratycznym społeczeństwie obywatelskim i do pełnienia ról pozazawodowych (*preparation for active life as citizens*).

2. Wszystkie trzy stopnie kształcenia powinny cechować się **różnorodnością i otwartością**. W szczególności oznacza to, że programy studiów powinny:

(a) uwzględniać zróżnicowane specjalizacje czy profile kształcenia, biorąc pod uwagę wielość zainteresowań indywidualnych, potrzeby rynku pracy i badań naukowych;

(b) być otwarte na możliwość późniejszej zmiany, rozszerzenia lub uzupełnienia wykształcenia;

(c) uwzględniać możliwość kształcenia interdyscyplinarnego nie tylko w postaciach sformalizowanych, tj. w ramach makrokierunków czy dwuspecjalizacyjnego kształcenia nauczycielskiego.

Różnorodność programów studiów i dostęp do kształcenia interdyscyplinarnego są szczególnie istotne na poziomie studiów magisterskich i doktoranckich.

Powinno się dążyć nie do ujednolicenia studiów na wszystkich kierunkach i uczelniach w kraju, ale do maksymalnego zbliżenia poszczególnych kierunków i grup kierunków w skali europejskiej. Jest to niezwykle istotny warunek tworzenia europejskiej przestrzeni edukacyjnej, umożliwiającej międzynarodową i międzykulturową mobilność studentów i pracowników naukowych. Mobilność ta będzie odgrywała coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu prac badawczych, karier naukowych i edukacji wyższej.

3. Kształcenie na dwóch pierwszych stopniach odbywa się w ramach **kierunku** (makrokierunku) **studiów**, kształcenie na poziomie doktoranckim - w ramach **dyscypliny** lub **dziedziny naukowej**, które mogą być równozakresowe z kierunkiem studiów.

(a) Przedmiotom składającym się na studia licencjackie przyporządkować można łączną liczbę punktów ECTS pomiędzy 180 a 210, przedmiotom na poziomie magisterskim - między 90 a 120, tak aby ostateczna suma punktów ECTS dla dwóch pierwszych stopni kształcenia wynosiła 300;

(b) Wszystkie stopnie i typy studiów (a w szczególności, pierwsze dwa stopnie) określone powinny być poprzez scharakteryzowanie **efektów kształcenia** (*learning outcomes*), czyli kompetencji specyficznych dla danego kierunku i umiejętności ogólnych (organizacyjnych, informatycznych, językowych, komunikacyjnych, kierowniczych itp.), których zdobycie możliwe jest w wyniku studiów;

(c) Zalecany jest otwarty dostęp do studiów magisterskich dla absolwentów studiów pierwszego stopnia, ale jednostka prowadząca studia magisterskie może stosować procedury selekcji kandydatów.

4. Zarówno studia pierwszego, jak i drugiego stopnia, a w pewnym sensie także studia doktoranckie, mogą mieć charakter **zawodowy** lub **niezawodowy**, dostarczając wiedzy i umiejętności niezbędnych do wykonywania pracy zawodowej, przede wszystkim umiejętności praktycznego stosowania wiedzy, lub do kontynuowania studiów na wyższych poziomach. Przy czym:

(a) programy specjalności zawodowej i niezawodowej w ramach danego kierunku mogą być rozdzielone, ale ukończenie zawodowych studiów licencjackich lub studiów inżynierskich nie może zamykać drogi do studiów magisterskich na tym samym lub innym kierunku, także tych o charakterze niezawodowym;

(b) obydwa rodzaje studiów powinny nie tylko przygotowywać do określonej kariery zawodowej, ale także przygotowywać do roli aktywnego obywatela i uczestnika społeczeństwa demokratycznego, umożliwiać udział w wielokulturowej wspólnocie europejskiej i pozwalać na rozwój osobowy.

II. Charakterystyka kształcenia na stopniu licencjackim i inżynierskim.

1. Kształcenie na tym poziomie rozpoczyna lub kontynuuje zdobywanie wiedzy specjalistycznej i związanych z nią umiejętności.

2. Kształcenie na studiach licencjackich i inżynierskich powinno:

(a) dostarczać niezbędnego zasobu wiedzy składającej się na dany kierunek, zawartego w przedmiotach podstawowych i najważniejszych przedmiotach kierunkowych;

(b) tworzyć umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy i stosowania jej w działaniu praktycznym (zawodowym);

(c) przygotowywać do wykonywania pracy zawodowej niewymagającej tytułu zawodowego magistra (lub równorzędnego) lub do kontynuowania kształcenia na poziomie magisterskim (niekoniecznie na tym samym kierunku);

(d) tworzyć świadomość odpowiedzialności związanej z pełnionym zawodem;

(e) wyrabiać umiejętność wyważonego i kompetentnego opiniowania i oceniania pracy innych.

Absolwent każdego studiów I stopnia powinien uzyskać:

- znajomość studiowanych przedmiotów, niezbędną z punktu widzenia pracy zawodowej lub dalszego kształcenia, a w przypadku studiów zawodowych także przygotowanie praktyczne, pozwalające na sprawne poruszanie się w danym zawodzie;
- wiedzę pozwalającą na rozumienie złożonych procesów i zjawisk zachodzących w otaczającym nas świecie;
- przygotowanie sprzyjające rozwijaniu własnej osobowości;
- przygotowanie do świadomego i czynnego uczestniczenia w społeczeństwie demokratycznym.

Absolwent studiów inżynierskich powinien dodatkowo uzyskać:

- solidne podstawy naukowe pozwalające na tworzenie matematycznych modeli zjawisk i obiektów fizycznych;
- umiejętność realizowania i nadzorowania projektów inżynierskich oraz ich wykorzystania w praktyce;
- zdolność rozumienia podstaw ekonomicznych i społecznych uwarunkowań działania inżynierskiego;
- umiejętność rozumienia i rozwiązywania problemów w danej dziedzinie inżynierii.

III. Charakterystyka kształcenia na stopniu magisterskim.

1. Na poziomie tym następuje takie rozszerzenie wykształcenia wyższego, aby absolwent mógł podjąć pracę na stanowisku wymagającym tytułu zawodowego magistra (lub równorzędnego) albo kontynuować studia na poziomie doktoranckim.
2. Kształcenie na poziomie magisterskim musi wyrabiać umiejętność samodzielnej pracy, a w szczególności powinno:
  - (a) rozwijać umiejętność przetwarzania wiedzy oraz przygotowywać do jej tworzenia, do stawiania i rozwiązywania problemów poznawczych i do uczestniczenia w badaniach naukowych;
  - (b) przygotowywać do kreatywnego wykonywania pracy zawodowej, w tym także do pełnienia funkcji kierowniczych.

IV. Charakterystyka kształcenia na stopniu doktoranckim.

1. Poziom ten rozpoczyna przygotowanie do kariery akademickiej lub wysoko wyspecjalizowanej kariery zawodowej, która wymaga twórczej aktywności.
2. Kształcenie na stopniu doktoranckim powinno:
  - (a) rozwijać umiejętności warsztatowe niezbędne do tworzenia wiedzy w danej dyscyplinie;
  - (b) rozwijać zdolności dydaktyczne, umożliwiające skuteczne przekazywanie wiedzy i - w dalszej perspektywie - opiekę nad młodszą kadłą;
  - (c) angażować w badania naukowe oraz przygotowywać do samodzielnego ich prowadzenia;
  - (d) stymulować umiejętność rozwijania relacji z otoczeniem społecznym, przemysłowym, ekonomicznym, itp.

Charakterystyka trzech stopni kształcenia (z uwzględnieniem szczegółowych rekomendacji wypływających z Deklaracji Bolońskiej)

Pytania do dyskusji

I. Pytania szczegółowe

1. Czy ukończenie studiów licencjackich i magisterskich powinno być uwarunkowane napisaniem pracy i zdaniem egzaminu licencjackiego/magisterskiego? Innymi słowy, czy nie należałoby oddzielić dyplomu ukończenia studiów licencjackich/magisterskich od dyplomu licencjackiego/magisterskiego? Czy obowiązkowa praca licencjacka i magisterska są niezbędne?
2. Czy możliwe i celowe byłoby potraktowanie – zgodnie z sugestiami strategii bolońskiej – studiów magisterskich i doktoranckich jako alternatywnych (dwutorowych) w tym sensie, że po licencjacie można byłoby podjąć albo dwuletnie studia magisterskie i po nich czteroletnie studia doktoranckie, albo sześcioletnie (ośmioletnie) studia doktoranckie, które zawierałyby możliwość przedterminowej rezygnacji z nich i poprzestania na przygotowaniu pracy magisterskiej?
3. Jaki powinien być program studiów doktoranckich w wypadku dyscypliny (dziedziny) nauki lub sztuki, która nie pokrywa się z żadnym kierunkiem studiów? Jakie powinny być wymagania wstępne w wypadku przyjęcia na studia doktoranckie w danej dyscyplinie (dziedzinie) nauki lub sztuki osoby po magisterium na kierunku (zasadniczo) różnym od tej dyscypliny lub dziedziny?
4. Jaki powinien być model kariery akademickiej? Jaki byłby kształt modelu alternatywnego wobec obecnie obowiązującego (doktorat – habilitacja – profesura) i jakie warunki musieliby spełnić kandydaci na poszczególnych stopniach kariery?

II. Pytania ogólne

5. Czy powinna istnieć korelacja między dziedzinami nauki (sztuki) a grupami kierunków i kierunkami studiów?
6. Czy obecnie funkcjonujący system kontrolowania i zapewniania właściwej jakości kształcenia jest zadowalający?
7. Jak zagwarantować właściwe finansowania badań naukowych i edukacji wyższej jako strategicznych elementów perspektywicznej polityki Państwa?
8. Jak rozbudowywać relacje między środowiskiem naukowym a sferą gospodarki?